

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Κ Ε Φ Α Λ Λ Η Ν Ι Α Κ Α
Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΟΜΟΣ 2

ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ

1977

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΣΠΥΡΟΥ Δ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ, Ἐκθέσεις Ἑλλήνων προξένων στὰ Ἐπτάνησα κατὰ τὴν περίοδο τῆς Θ' Ἰουίου Βουλῆς (1850 - 1851).....	Σελ. 1 - 44
ΓΕΡ. Η. ΠΕΝΤΟΓΑΛΟΥ, Νοταριακὸ ἀντίγραφο καταλόγου τοῦ ΙΕ' αἰώνα γιὰ δωρητὲς καὶ κτήματα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὸ Ρίφι τῆς Κεφαλονιάς (πίνακες Α' - Β').....	45 - 59
ΑΓΑΜ. ΤΣΕΛΙΚΑ, Τὰ χειρόγραφα τῆς μονῆς τῶν Κηπουρίων στὴν Κεφαλονιά (πίνακες Γ' - ΙΔ').....	60 - 72
Τ. Κ. ΛΟΥΓΓΗ, Ἡ Κεφαλονιά στὶς ἀρχὲς τοῦ ἠγδοῦ αἰώνα (μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐκεῖ ἐξορία τοῦ Βαρδάνη - Φιλιππικοῦ).....	73 - 77
ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ, Ἐνα ἀνέκδοτο ἔγγραφο τοῦ Κύριλλου Λούκαρη γιὰ τὸ Νικόδημο Μεταξὰ (Δεκέμβριος 1628) (πίνακες ΙΕ').....	78 - 82
ΙΩΑΝΝ. Γ. ΤΥΠΑΛΛΟΥ - ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ - Π. Δ. ΚΑΓΚΕΛΑΡΗ, Οἱ Κεφαλονίτες σπουδαστὲς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας καὶ τὰ οἰκόσημά τους. Ἄπὸ τὸν ἀνέκδοτο κώδικα 482 τοῦ Archivio Antico (πίνακες ΙΤ' - ΚΗ')	83 - 110
ΑΓΓΕΛΟ - ΔΙΟΝΥΣΗ ΔΕΜΠΟΝΟΥ, Στοιχεῖα γιὰ τὴ θεατρικὴ στέγη στὴν Κεφαλονιά. (Ἄπὸ ἀνέκδοτα ἔγγραφα).....	111 - 119
ΜΙΡΑΝΤΑΣ ΠΑΞΙΜΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ, Ἀνέκδοτοι δημογραφικοὶ πίνακες τῶν ἐτῶν 1840 - 1863 γιὰ τὴν Κεφαλονιά.....	120 - 163
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ, Οἱ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1789 - 1809 καὶ 1818 - 1841 Κεφαλλῆνες διδάκτορες Ιατρικῆς καὶ νομικῆς τοῦ ἐν Πίσση (Pisa) τῆς Ἰταλίας Πανεπιστημίου.....	164 - 175
Π. Δ. ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗ, Ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ τοῦ Ἀντωνίου Μαρτελάου (1789) (πίνακες ΚΘ')	176 - 178
ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ, Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος ἀδελφοὶ Λειχοῦδη. Βιογραφικὲς σημειώσεις ἀπὸ νεώτερες ἔρευνες (πίνακες Λ' - ΛΑ')	179 - 194
ΚΡΙΤΩΝΟΣ Κ. ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗ, Τὸ μετόχι τοῦ Παναγίου Τάφου στὴν Κεφαλονιά (τέλη 16ου αἰ.).....	195 - 214
ΓΕΩΡΓ. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀνέκδοτα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τέχνη στὴν Κεφαλονιά (17ος - 19ος αἰ.). (Ἁγιογράφοι - Ξυλογλύπτες - Ἀργυρογλύπτες) (πίνακες ΛΒ' - ΝΗ')	215 - 265
ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ, Κεφαλληνιακὲς παραλλαγὲς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς Σταχτοπούτας.....	266 - 289
ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ, Συμπλήρωμα ἀναδρομικὸ.....	289 - 290

ΑΔΙΚΗΣ Γ. ΚΡΑΒΑΡΗ, "Άγγελου Μπενιζέλου ανέκδοτο ἐγκώμιο στὸν Νικόδημο Μεταξᾶ (πίνακες ΝΘ' - Ε')	Σελ. 291 - 318
Ν. Γ. ΜΟΣΧΟΝΑ, Τοπικὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Κεφαλονιάς. Ἔργασίες ταξινομήσεως καὶ ἀρχειοθετήσεως κατὰ τὰ ἔτη 1971 - 1976 (πίνακες ΕΑ' - ΕΔ')	319 - 345
ΝΙΚ. ΜΑΡΑΓΚΑΚΗ, Ἀνέκδοτο ἔγγραφο γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι τῆς μονῆς Εὐαγγελίστριας Βαρδιάνων μετὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1767.	346 - 353
Γ. Γ. ΑΛΙΣΑΝΔΡΑΤΟΥ, Ἀνέκδοτα γράμματα διαφόρων στὸν Παναγιώτη Βεργωτῆ. (Καὶ δύο γράμματα τοῦ Βεργωτῆ στὸν Κωστῆ Παλαμᾶ)	354 - 417
ΓΕΩΡΓ. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, Ἑταιρεία Κεφαλληνιακῶν Ἱστορικῶν Ἐρευνῶν: Ἐκθεση πεπραγμένων τοῦ 1977	418 - 422
Ἀπολογισμὸς χρήσεως 1977	423
Ἐκθεση Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς	424
Μεγάλοι εὐεργέτες τῆς Ἑταιρείας	425
Εὐεργέτες	425
Δωρητὲς	425
Τακτικὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας	426
Ἀντεπιστέλλοντα μέλη	428

Ὁ δεῦτερος αὐτὸς τόμος τῶν «Κεφαλληνιακῶν Χρονικῶν» (1977)
ἐκδόθηκε μετὰ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ κ. Γ. Γ. Ἀλισανδράτου.
Τὸ τύπωμα τελείωσε τὸ Νοέμβριο τοῦ 1978.

Η ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΟΓΔΟΥΤ ΑΙΩΝΑ

(μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐκεῖ ἐξορία τοῦ Βαρδάνη - Φιλιππικοῦ)

Στὶς ἀρχὲς τοῦ ὄγδοου αἰώνα, ὅταν αὐτοκράτορας ἦταν ὁ Ἀψίμαρος ἢ Τιβέριος ὁ Γ' (698 - 705), ὑπῆρχε κάποιος πατρίκιος μὲ τὸ ὄνομα Βαρδάνης, γιὸς ἑνὸς ἐπίσης πατρίκιου Νικηφόρου, Ἀρμένιος ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν, ποὺ εἶχε δεῖ στὸ ὄνειρό του καὶ τοῦ εἶχαν προφητέψει ὅτι θὰ γινόταν μιὰ μέρα αὐτοκράτορας. Ἡ πληροφορία γιὰ τὰ ὄνειρα τοῦ Βαρδάνη ἔφτασε στὸν αὐτοκράτορα Τιβέριο τὸν Γ', ποὺ ὅπως δὴποτε πρέπει νὰ φοβήθηκε γιὰ τὴν ἀσφάλειά του. Συνέλαβε λοιπὸν τὸν πατρίκιο Βαρδάνη, τὸν μαστίγωσε, τὸν κούρεψε, καὶ τὸν ἔστειλε σιδηροδέσμιο ἐξορία στὴν Κεφαλονιά. Ἐκεῖ ὁ Βαρδάνης πέρασε τουλάχιστον τρία χρόνια, ἀπὸ τὸ 702 ὡς τὸ 705, χωρὶς νὰ ξέρουμε τίποτε γι' αὐτόν. Μὲ τὴν παλινόρθωσή του στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο τὸ 705, ὁ Ἰουστινιανὸς Β' ὁ Ρινόμητος τὸν ἀνακάλεσε ἀπὸ τὴν ἐξορία του, σὰν θύμα τοῦ σφετεριστῆ Τιβέριου τοῦ Γ'. Στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' τώρα, ὁ Βαρδάνης στάλθηκε μὲ τὸν στόλο στὴν Χερσῶνα γιὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς κατοίκους τῆς. Τὸ 711 ὁ Βαρδάνης, ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχε ὀνομαστῆ Φιλιππικός, ἐπαναστάτησε, ἐκθρόνισε τὸν Ἰουστινιανὸ τὸν Β' καί, ἔτσι, πραγματοποιήθηκε τὸ παλιό του ὄνειρο νὰ βασιλέψῃ, ποὺ τοῦ εἶχε στοιχίσει μιὰ ἀρκετὰ μακρόχρονη ἐξορία στὴν Κεφαλονιά. Τὴν ἱστορία αὐτὴ μᾶς τὴν διηγεῖται ὁ Θεοφάνης, ποὺ μνημονεύει τρεῖς φορές τὸ νησί τῆς Κεφαλονιάς σὰν τόπο ἐξορίας τοῦ μελλοντικοῦ αὐτοκράτορα Βαρδάνη - Φιλιππικοῦ¹.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς φορές ποὺ ὁ Θεοφάνης ἀναφέρει τὴν Κεφαλονιά καὶ ποὺ ὁ Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκᾶριος μεταφράζει λέξη πρὸς λέξη², εἶναι, ἀπ' ὅσο

1. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, σ. 372 ἐκδ. de Boor (AM 6194) : «Ἀψίμαρος δὲ Φιλιππικόν, τὸν υἱὸν Νικηφόρου τοῦ πατρικίου, εἰς Κεφαληνίαν ἐξώρισεν ὡς ὄνειροπολοῦμενον βασιλεύειν· ἔφασκε γὰρ ἑωρακέναι κατ' ὄναρ, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐσκιάζετο ὑπὸ ἀετοῦ. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς παραχρῆμα αὐτὸν ἐξώρισεν» σ. 378 (AM 6203) : «ἐπὶ τούτοις οὖν διεγείρεται καὶ Ἥλιος ὁ σπαθᾶριος καὶ Βαρδάνης ὁ ἐξόριστος, τὸ τῆνικαῦτα ἀνακληθεὶς ἀπὸ Κεφαληνίας καὶ σὺν τῷ στόλῳ εἰς Χερσῶνα ὦν» σ. 381 : «ὁ δὲ (Ἀψίμαρος) δείρας καὶ κουρεύσας αὐτὸν καὶ σιδηρώσας ἐξώρισεν εἰς Κεφαληνίαν, βασιλεύσαντος δὲ Ἰουστινιανοῦ πάλιν ἀνεκκλέσατο αὐτόν».

2. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΡΙΟΣ, Chronographia Tripertita, σσ. 237, 242, 244 de Boor. Γιὰ τὴν ἐξορία τοῦ Βαρδάνη βλ. ἐπίσης YU. KULAKOVSKY, Istorija Vizantii III, σ. 307.

τουλάχιστον μπορώ να ξέρω, οι μόνες μνείες του νησιού από ιστορικές, άφηγηματικές πηγές τόν 8ου αιώνα. Οι άρχες του 8ου αιώνα είναι ή σκοτεινότερη έποχή τής Βυζαντινής αυτοκρατορίας από άποψη θεσμών και διοίκησης³ και είναι έντελώς παρακινδυνευμένο να προσπαθήσουμε να υποθέσουμε πώς μπορεϊ να ήταν τότε ή διοικητική κατάσταση τής Κεφαλονιάς. Τό γνωστό μας θέμα Κεφαλληνίας, πού ό πρώτος στρατηγός του με τό όνομα Παύλος μνημονεύεται από λατινικές πηγές τό 809⁴, πρέπει να ιδρύθηκε, τό ναρρίτερο δυνατό, στο δεύτερο μισό του 8ου αιώνα⁵, έτσι πού ή έποχή τής έξορίας του Βαρδάνη, δηλ. ή πρώτη δεκαετία του αιώνα αυτού, να μένη έντελώς άκάλυπτη. Τό ίδιο άκριβώς συμβαίνει και με τις βυζαντινές σφραγίδες πού έχουμε στη διάθεσή μας μέχρι τώρα⁶. "Όσο για την διοικητική ύπαγωγή τής Κεφαλονιάς στην πρωτοβυζαντινή έποχή, άποτελοϋσε τμήμα τής Ύπαρχίας Ήλυρικου (Praefectura Praetorio per Illyricum), τής διοίκησης Μακεδονίας (Diocesis Macedoniae) και τής έπαρχίας Άχαίας (Provincia Achaiae), πού είχε επί κεφαλής άνθύπατο. Έτσι την αναφέρει ή πηγή πού είναι γνωστή σαν ό «Συνέκδημος του Ήεροκλέους»⁷ και πού αναφέρεται στην πρώτη δεκαετία τής βασιλείας του Ίουστινιανού του Α΄ (γράφτηκε μάλλον τό 528). Άπό τότε, μέχρι την ίδρυση του θέματος Κεφαλληνίας, ή άγνοιά μας είναι ολοκληρωτική σχετικά με την κατάσταση στην Κεφαλονιά, έκτός βέβαια από αυτές τις τρεις μνείες του Θεοφάνη, πού θέλουν τό νησί σαν τόπο έξορίας του φιλόδοξου και άπερίσκεπτου Βαρδάνη-Φιλίππου.

"Αν ό έβδομος αιώνας είναι ή έποχή τής παρακμής και τής εξαφάνισης

3. Πρβλ. Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, 'Η Βυζαντινή Έλλάς 392 - 1204, έν Άθήναις 1965. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, La grande brèche dans la tradition historique de l'Hellenisme du septième au neuvième siècle, «Χαριστήριον εις Άναστάσιον Όρλάνδον», τόμ. Γ', έν Άθήναις 1966, σσ. 300 - 324. Ρ. Α. ΥΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, La société profane dans l'Empire byzantin des VIIe, VIIIe et IXe siècles, Louvain 1975. Α. Ρ. ΚΑΪΔΑΝ - Ι. Σ. ΣΙΤΣΟΥΡΟΒ, Ο strouktourie vizantiiskavo obschtschestva VII - IX vv., «Vizantiiskije Ocherki», 3, 1977, σσ. 107 - 137.

4. Annales Regni Francorum 809 (Ausgewählte Quellen zur Deutschlands Reichsgeschichte, I), έκδ. R. Rau, σ. 90. Πρβλ. Δ. ΖΑΚΥΘΙΝΟΣ, Le thème de Céphalonie et la défense de l'Occident, «L'Hellenisme contemporain» 1954, σσ. 303 - 312.

5. Πρβλ. Ν. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Constantin VII Porphyrogénète et les thèmes de Céphalonie et de Longobardie, RÉB 23, 1965, σσ. 118 - 123.

6. V. LAURENT, Les sceaux byzantins du Médailleur Vatican, Città del Vaticano 1962, σσ. 94 - 98.

7. E. HONIGMANN, Le Synecdémus de Hiéroclès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939, σ. 16 : «έπαρχία Έλλάδος γγον Άχαίας, ύπό άνθύπατον, πόλις οθ», σ. 18, 648, 5».

τῶν θεσμῶν τῆς μεταγενέστερης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας⁸, στις ἀρχές τοῦ ὄγδου αἰώνα ἔχει ἐμφανιστῆ ἡ λεγόμενη μεσοβυζαντινὴ ὁρολογία στὴν διοίκηση καὶ στοὺς θεσμούς. Φυσικά, οἱ νέοι θεσμοὶ δὲν ἔχουν ἀποκτήσει σὲ ὅλη τους τὴν ἔκταση τὴν σημασία ποὺ θὰ ἔχουν ἀπὸ τὸν ἑνατο αἰώνα καὶ ἐξῆς, ἀλλὰ εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ὅτι ἀρχίζουν νὰ ἐπιβάλλωνται καὶ νὰ διαμορφώνωνται ὅλο καὶ περισσότερο⁹. Ἀπὸ τὸ 692 π.χ. ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται ὁ Λογοθέτης τοῦ Γενικοῦ¹⁰. Ἀπὸ τὴν παλιότερη ἐποχὴ ὑπάρχουν σπαθάριοι, στὰ τέλη περίπου τοῦ ἑβδομοῦ αἰώνα ἐμφανίζονται οἱ πρωτοσπαθάριοι, ὑπάρχουν ἐπίσης ἀπὸ παλιὰ πατρίκιοι, ὅπως ὁ Βαρδάνης καὶ ὁ πατέρας του Νικηφόρος¹¹. Τέλος, σὲ ὁλόκληρη τὴν αὐτοκρατορία, ἔχει ἀρχίσει νὰ ἐπιβάλλεται ἡ θεματικὴ διαίρεση καὶ διοίκηση, παρ' ὅλο ποῦ, στὰ χρόνια ἀκόμη τοῦ αὐτοκράτορα Ἀρτέμιου - Ἀναστάσιου τοῦ Β' (713 - 715), ποῦ διαδέχτηκε πάλι μὲ ἐπανάσταση τὸν Βαρδάνη - Φιλιππικὸ (711 - 713), τὰ θέματα δὲν εἶχαν ἀκόμη ἀποκτήσει τὴν ἐνιαία τους στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ὑπόσταση καὶ χωρίζοντουσαν ἀκόμη σὲ στρατιωτικὰ καὶ σὲ πολιτικὰ¹². Ὅπως ὅμως καὶ νὰ ἔχουν τὰ πράγματα, ἡ αὐτοκρατορία στις ἀρχές τοῦ ὄγδου αἰώνα διαθέτει τὰ ἀκόλουθα θέματα: στὴν Ἀσία, τὸ θέμα Ἀρμενιαικῶν, τὸ θέμα Ἀνατολικῶν, τὸ θέμα Ὀψικίου καὶ τὴν στρατηγίδα τῶν Καραβησιάνων¹³. Στὴν Εὐρώπη, ἡ κατάσταση εἶναι πιὸ συγκεχυμένη: ὑπάρχει τὸ θέμα Θράκης ἀπὸ τὸ 680 - 685, τὸ θέμα Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 695, καί, ἴσως, τὸ θέμα Σικελίας (ἀπὸ τὸ 692;), ἐνῶ, παράλληλα, συνεχίζει νὰ ὑφίσταται ὁ θεσμὸς τοῦ Ὑπάρχου τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι τὸ 796¹⁴. Ἡ Κεφαλονιά λοιπόν, ἂν δὲν ἦταν

8. Βλ. Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, Βυζαντινὴ Ἱστορία 324 - 1071, ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 145 κέξ. L. BREHIER, Les institutions de l'Empire byzantin, Paris 1949, σ. 118 κέξ.

9. Βλ. Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, στὸ ἴδιο, σ. 212 κέξ. L. BREHIER, στὸ ἴδιο, σσ. 128 - 136.

10. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, σ. 365. J. B. BURY, The Imperial Administrative System in the Ninth Century with a Revised Text of the Clethorologion of Philotheos, London 1911, 86/87. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles, Paris 1972.

11. Γιὰ τοὺς πατρίκιους γενικά βλ. W. HEIL, Der Konstantinische Patriziat, Basel-Stuttgart 1966. Γιὰ τὸν τρόπο ἔκφρασης τοῦ Θεοφάνη καὶ τὴν χρησιμοποίησή τῶν παλιῶν ὄρων βλ. I. S. CHICHUROV, Feofan Ispoviednik, kompiliator Prokopija, BB 37, 1976, σσ. 62 - 73.

12. J. KARAYANNOPOULOS, Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung, München 1959, σ. 35.

13. Βλ. A. PERTUSI, Costantino Porfirogenito, De Thematis. Introduzione, Testo critico, Commento, Città del Vaticano 1952, σσ. 115, 117, 127, 108 - 110.

14. Βλ. H. GELZER, Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung, Leipzig 1899, 35 - 42. P. LEMERLE, Philippos et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine, Paris 1945, 83, n. 5, 123. A. BON, Le Péloponnèse byzantin jusqu'en 1204, Paris 1951. S. BORSARI, L'amministrazione del tema di Sicilia, RSI 6. 1954.

διοικητικά ανεξάρτητη, πράγμα έντελῶς άπίθανο, και άν δέν ύπαγόταν κατ' εϋθεϊάν στόν "Υπαρχο τοϋ 'Ιλλυρικοϋ, πού είχε τήν έδρα του στην Θεσσαλονίκη, θά έπρεπε νά άποτελῆ τμήμα ένός άπό τά τρία αύτά θέματα τῆς Εϋρώπης.

Φυσικά, άποκλείεται έντελῶς ή περίπτωση νά ύπαγόταν ή Κεφαλονιά στο θέμα Θράκης. "Ετσι πιά μένουν οι έξῆς περιπτώσεις : 1) ἢ νά ύπαγόταν στο θέμα Σικελίας και 2) ἢ νά ύπαγόταν στο θέμα 'Ελλάδος.

Τό θέμα Σικελίας στις άρχές τοϋ ὄγδου αιώνα είναι ή τελευταία έδαφική κτήση στην 'Ιταλία πού άπομένει στο Βυζάντιο, άπό τότε πού ο 'Ιουστινιανός είχε προσαρτήσει ολόκληρη τήν 'Ιταλία στην αυτοκρατορία, ονομάζοντάς την πάλι 'Υπαρχία, με τήν Pragmatica Sanctio τοϋ 554. Είδαμε ότι τόν έκτο αιώνα ή Κεφαλονιά άποτελεῖ τμήμα τῆς 'Υπαρχίας 'Ιλλυρικοϋ, συνεπῶς είναι άδύνατον νά άποσπάσθηκε άπό τό 'Ιλλυρικόν σε μιá μεταγενέστερη χρονολογία για νά άποτελέσει τμήμα τῆς 'Υπαρχίας 'Ιταλίας ἢ τοϋ 'Εξαρχάτου 'Ιταλίας, πού διαδέχτηκε τήν 'Υπαρχία. Ξέρουμε επίσης ότι, στις άρχές τοϋ ὄγδου αιώνα, τό νεοϊδρυμένο θέμα 'Ελλάδος περιλαμβάνει τήν Πελοπόννησο, πού δέν θά γίνη ανεξάρτητο θέμα παρά στις άρχές τοϋ ένατου αιώνα, όπότε και μνημονεύεται και ο πρώτος στρατηγός του άπό τόν Κωνσταντίνο τόν Πορφυρογέννητο (D.A.I., 49, 1 - 15, σ. 228 Moravesik). 'Ο ίδιος ο Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος, σε ένα άλλο έργο του, τό «Περὶ Θεμάτων», θά γράψῃ για τήν Κεφαλονιά : «... ή δέ Κεφαληνία συμπεριέληπται τῇ Πελοποννήσῳ· οϋδέποτε γάρ εις τάξιν έχρημάτιζε θεματος, οϋδέ ονομαστός τις έκ ταύτης έγένητο, ει μή... 'Οδυσεύς...»¹⁵. 'Η Πελοπόννησος πρέπει λοιπόν νά άποσχίσθηκε άπό τό θέμα 'Ελλάδος τήν ίδια περίπου εποχή πού άποσχίσθηκε και ή Κεφαλονιά¹⁶, αλλά τήν εποχή πού μās ένδια-

133 - 158. Στην βασική του μελέτη για τά θέματα 'Ελλάδος και Πελοποννήσου (Postanak tema Helada i Peloponez : Die Entstehung der Themen Hellas und Peloponnes, ZRVI 1, 1952, 64 - 77) ο G. OSTROGORSKY είχε ύποστηρίξει ότι κακῶς άποδίδονται στο θέμα 'Ελλάδος τά έδάφη τῶν μεταγενέστερων θεμάτων Πελοποννήσου, Νικοπόλεως και Κεφαλληνίας. Τό θέμα 'Ελλάδος, λέει, περιοριζόταν στην κεντρική 'Ελλάδα, και αυτό φαίνεται άπό τό ότι, στα μεταγενέστερα Τακτικά, οι στρατηγοί Πελοποννήσου και Νικοπόλεως έχουν άνώτερη θέση άπό τόν στρατηγό 'Ελλάδος. Σχετικά με τήν γνώμη αύτή, πού φαίνεται νά δέχεται και ο Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, 'Η βυζαντινή 'Ελλάς, σ. 55, παρατηρούμε ότι στο γνωστό Τακτικόν Uspenskij (842/843), πού είναι τό πλησιέστερο προς τίς άρχές τοϋ ὄγδου αιώνα, ή σειρά τῶν στρατηγῶν τῶν θεμάτων πού μās ενδιαφέρουν είναι ή ακόλουθη : Πελοποννήσου, 'Ελλάδος, Σικελίας, Κεφαλωνίας (πρβλ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Listes 49), ενώ τό θέμα Κεφαλληνίας νά προέρχεται άπό τό θέμα 'Ελλάδος, πού μπορεί δέν έμποδίζει τό θέμα Κεφαλληνίας νά προέρχεται άπό τό θέμα 'Ελλάδος, πού μπορεί κάλλιστα νά περιλάμβανε και τήν Πελοπόννησο στις άρχές τοϋ ὄγδου αιώνα.

15. Περὶ Θεμάτων II, 7, σ. 91, εκδ. PERTUSI (βλ. πιό πάνω, σημ. 13).

16. Βλ. G. OSTROGORSKY στο ίδιο, σ. 76. Σύμφωνα με τήν επιχειρηματολογία του θά έπρεπε ή Κεφαλονιά νά είναι ανεξάρτητη διοικητικά τήν εποχή αύτή.

φέρει, στίς ἀρχές τοῦ ὄγδου αἰώνα, εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι ἀποτελοῦσε ἀκόμη τμῆμα τοῦ θέματος Ἑλλάδος. Ὅπως δηλαδὴ παλιότερα, τὸν ἕκτο αἰώνα, ἡ Κεφαλονιά ἦταν τμῆμα τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας ἢ Ἑλλάδος, ὅπως λέει ὁ «Συνέκδημος τοῦ Ἱεροκλέους»¹⁷, ἔτσι καὶ στίς ἀρχές τοῦ ὄγδου αἰώνα ἀποτελοῦσε τμῆμα τοῦ θέματος Ἑλλάδος, πὸ εἶναι ἀναμφισβήτητα ἢ κατ' εὐθεΐαν συνέχεια τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας.

Ἐνα ἀπομακρυσμένο λοιπὸν νησὶ τοῦ θέματος Ἑλλάδος δέχτηκε τὸ 702 τὸν ἐξόριστο πατρίκιο Βαρδάνη, πὸ θὰ γινόταν ἀργότερα αὐτοκράτορας. Εἶναι ἡ μόνη ἴσως περίοδος στὴν ἱστορία τῆς Κεφαλονιάς χωρὶς ἰδιαιτέρη σημασία, αἴγλη ἢ λαμπρότητα. Τὰ τρία χρόνια πὸν πέρασε ἐκεῖ ὁ Βαρδάνης εἶναι ἐντελῶς σκοτεινά, ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἔλλειψη στοιχείων, ὅπως σκοτεινά μένουσιν καὶ τὰ χρόνια πὸν πέρασαν μέχρι τὸ νησὶ νὰ γίνῃ στρατηγίδα.

Τ. Κ. ΛΟΥΤΡΗΣ

17. Βλ. πὸ πάνω, σημ. 7, καὶ CHR. COURTOIS, Exconsul. Observations sur l'histoire du consulat à l'époque byzantine, «Byzantion» 19, 1949, 37 - 58.